

Бердянський державний педагогічний університет

Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти  
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

**Пояснювальна записка**

до дипломного проекту (роботи)

магістр

(освітній ступінь)

на тему

**“РОЗВИТОК ЗДАТНОСТІ ДО САМООРГАНІЗАЦІЇ ЯК УМОВА  
ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-  
ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ”**

Виконала: здобувач вищої освіти другого

(магістерського) рівня вищої освіти

II курсу, групи М22СР

Галузь знань 23 Соціальна робота

спеціальності 231 “Соціальна робота”

Освітньо-професійна програма:

«Соціальна педагогіка»

**Заяць Елла Миколаївна**

Керівник: к.пед.н. **Петровська К.В.**

Рецензент: к.пед.н., доцент **Тургенєва А.О.**

2022 р.

**ЗМІСТ**

<b>ВСТУП.....</b>	<b>3</b>
<b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗДАТНОСТІ ДО САМООРГАНІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ .....</b>	<b>7</b>
1.1. Генезис, дефініції та детермінанти проблеми розвитку та управління самоорганізацією освітньої діяльності здобувачів професійно-технічної освіти.....	7
1.2. Soft skills та технологія тайм-менеджменту самоорганізації освітньої діяльності здобувачів професійно-технічної освіти як фьючерний вид освітнього менеджменту .....	20
<b>Висновки до першого розділу.....</b>	<b>39</b>
<b>РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ “ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ” В УПРАВЛІННІ САМООРГАНІЗАЦІЄЮ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ .....</b>	<b>41</b>
2.1. Діагностика вмінь самоорганізації здобувачів професійно-технічної освіти .....	41
2.2. Модель технології “тайм-менеджмент” як засобу управління самоорганізацією освітньої діяльності здобувачів професійно-технічної освіти .....	50
<b>Висновки до другого розділу.....</b>	<b>69</b>
	71
<b>ВИСНОВКИ.....</b>	
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....</b>	<b>73</b>
<b>ДОДАТКИ.....</b>	<b>81</b>

Для сучасної соціокультурної ситуації швидкоплинність стає основною прикметою сучасного життя, де зростає роль часового фактору та правильного використання часових ресурсів. Це призводить до корінної зміни всіх його сфер – від економічної до суто особистої, а здатність до самоменеджменту стає очевидною необхідністю.

У сучасному інформаційному суспільстві із динамічними інноваційними процесами змінюється погляд на професіограму майбутнього фахівця низки галузей. Сьогодні затребуваний професіонал, що володіє самостійністю, ініціативністю, гнучкістю мислення, мобільністю, самоосвітньою компетентністю.

Зважаючи на це, головним завданням усіх типів освітніх установ, та професійно-технічного закладу зокрема, є підготовка конкурентоспроможних фахівців, спрямованих на професійну успішність, здатних адаптуватися в мінливих життєвих ситуаціях, готових самостійно набувати знання і критично мислити, вміло застосовувати їх на практиці, здатних до самоменеджменту.

Враховуючи це дослідники та роботодавці одностайно стверджують про необхідність формування та розвитку soft skills як основного складника професійної підготовки майбутнього фахівця, запоруки успішного працевлаштування та кар'єрного росту. Так, наприклад, опитування кадрового агентства Robert Half показало, що 43% управлінців надають однакового значення soft skills і hard skills працівників. А у звіті про дослідження LinkedIn Global Talent Trends наголошено на тому, що hard skills приводять кандидата до дверей роботодавця, але на фініші відчиняють їх саме soft skills. 8 з 10 опитаних талант-менеджерів вважають, що персональні якості кандидата на посаду важливіші за hard skills, адже вони допомагають швидше адаптуватися до нового місця та сприяють якісному виконанню посадових обов'язків [1].

Саме тому питання формування soft skills здобувачів вищої освіти має бути, на наш погляд, першочерговим серед основних питань організації освітнього процесу сучасного закладу освіти. А використання технології “тайм-менеджмент” є необхідним у процесі формування у здобувачів професійно-технічної освіти системи спеціальних знань з питань управління часом шляхом ефективного цілепокладання, планування і організації діяльності, самоконтролю і самомотивації для підвищення власної та командної ефективності.

Актуальність розв’язання означеної проблеми зумовлюється наявністю низки *суперечностей* між:

- загостренням значимості в сучасному соціумі фактору часу та недостатньою готовністю молоді будувати своє життя з урахуванням часового чинника;

- широким діапазоном можливостей ціннісного самовизначення молоді в закладі професійно-технічної освіти і відсутністю у більшості здобувачів умінь реального цілепокладання і самоорганізації;

- прагненням сучасної молоді людини стати успішною у професії і обмеженим вибором засобів навчання тайм-менеджменту в освітньому просторі закладу освіти.

Пошук шляхів вирішення протиріч становить проблему дослідження: використання “тайм-менеджменту” як технології, що сприяє розвитку вмінь самоорганізації освітньої діяльності здобувачів професійно-технічної освіти.

У сучасній науці до теперішнього часу накопичений достатній фонд знань, необхідних для аналізу і вирішення поставленої проблеми. Загальні питання самоорганізації освітньої діяльності висвітлені в роботах В. Андрєєва, А. Арета, С. Архангельського, Ю. Бабанського, Н. Боритко, К. Божович, М. Боришевського, П. Гальперіна, О. Голік, А. Громцевой, В. Давидова, В. Крижко, Ю. Кулюткіна, С. Немченко, Р. Серікова, Н. Тализіної, Д. Ушакова, В. Хозієва, Н. Чекалевой, Д. Ельконіна та ін. Вчені наголошують на необхідності застосування в освітній діяльності актуальних

для сьогодення технологій, спрямованих на спонукання внутрішньої мотивації навчання здобувачів освіти, розвиток їхніх пізнавальних інтересів у відповідності із завданнями, що стоять перед сучасним закладом професійно-технічної освіти у процесі модернізації освіти.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми самоорганізації навчальної діяльності дозволяє виділити кілька основних наукових напрямів: організація самостійної роботи здобувачів освіти (В. Кузовлев, В. Граф, І. Ільясов, В. Ляудіс та ін.); формування раціональної навчальної діяльності (Р. Домбровецька, В. Донцов, Ю. Пароходов, А. Сорокової, Н. Тітаренко, Н. Тутишкін та ін.); взаємозв'язок самоорганізації та мотивації навчальної діяльності (В. Риндак, Р. Коган, А. Осін, А. Цветкова та ін.); взаємозв'язок самоорганізації та самоконтролю (Я. Устінова); готовність до самоорганізації (Н. Заєнутдінова); культура самоорганізації як частина культури особистості (Н. Таланчук); культура самоорганізації як необхідна складова умінь вчитися (В. Белов, В. Гладкіх, Т. Давиденко, Т. Шамова, Р. Шибанова та ін.).

Проблема формування *soft skills* стала предметом досліджень О. Гури, К. Коваль, Н. Коляди, Г. Корнюш, О. Кравець, О. Кравченко, Н. Мукан, В. Радкевич та ін. У публікаціях із питань професійної підготовки фахівців науковцями охарактеризовано систему “м'яких навичок”, особливості їхнього формування у здобувачів освіти в процесі реалізації освітніх програм закладами освіти. Зокрема, теоретичному обґрунтуванню системи формування м'яких навичок фахівців на основі компетентнісного підходу присвячено публікацію Г. Мозгової, В. Євтушенко, А. Мозгової [20]. Практичний досвід формування *soft skills* в умовах закладу вищої освіти схарактеризовано у дослідженні Н. Коляди та О. Кравченко [17]. Розвиток “м'яких навичок” здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти був предметом наукових дискусій під час П'ятої національної (не)конференції для шкільних педагогів EdCamp Ukraine [5]. Водночас зауважимо, що бракує наукових досліджень про особливості формування *soft skills* здобувачів закладів професійно-технічної освіти.

Попри розмаїття досліджень, присвячених розробці нових підходів до організації самостійної навчальної діяльності здобувачів освіти, залишаються й нез'ясовані питання. Так, не знайшла поки що належного висвітлення проблема використання технології “тайм-менеджмент” в управлінні самоорганізацією освітньої діяльності здобувачів професійно-технічної освіти. Отже, аналіз наукової літератури та науково-педагогічні реалії сьогодення показали, що проблема управління самоорганізацією освітньої діяльності здобувачів професійно-технічної освіти потребує в подальшому теоретичного дослідження та експериментальної розробки.

Необхідність вирішення даної проблеми визначила вибір теми дослідження ***“Розвиток здатності до самоорганізації як умова формування soft skills здобувачів професійно-технічної освіти”***.

**Мета дослідження:** визначити педагогічні умови використання технології “тайм-менеджмент” для управління самоорганізацією освітньої діяльності та формування soft skills здобувачів професійно-технічної освіти.

Для досягнення цієї мети поставлено такі **завдання:**

1. Визначити теоретичні засади, генезис, дефініції та детермінанти проблеми самоорганізації освітньої діяльності здобувачів професійно-технічної освіти в сучасній науковій літературі.

2. Охарактеризувати soft skills та технологію тайм-менеджменту самоорганізації освітньої діяльності здобувачів професійно-технічної освіти як фьючерний вид освітнього менеджменту.

3. Провести діагностику вмінь самоорганізації здобувачів професійно-технічної освіти.

4. Розробити, теоретично обґрунтувати модель педагогічної технології “тайм-менеджмент” як засобу управління самоорганізацією освітньої діяльності здобувачів професійно-технічної освіти.

**Об’єкт дослідження:** процес формування soft skills здобувачів професійно-технічної освіти

**Предмет дослідження:** “тайм-менеджмент” як технологія розвитку здатності до самоорганізації освітньої діяльності здобувачів професійно-технічної освіти.

У процесі дослідницької роботи було використано комплекс **методів:**

– *теоретичні:* спрямовані на визначення концептуальних підходів до проблеми та обґрунтування категоріального апарату дослідження: функціональний та структурний аналіз; екстраполяція й узагальнення даних з проблеми дослідження, одержаних у процесі вивчення наукової літератури; синтез, порівняння, узагальнення й систематизація науково-теоретичних положень; класифікація, моделювання, прогнозування;

– *емпіричні:* було використано для безпосереднього вивчення досліджуваного явища: педагогічний експеримент, спостереження, бесіди, анкетування, інтерв'ювання, тестування, для визначення рівня здатності до самоорганізації; стандартизовані психодіагностичні методики, адаптовані відповідно до завдань дослідження;

– *математичної статистики* для перевірки достовірності та ефективності результатів експериментального дослідження.

**Структура магістерської роботи.** Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінки, із них основного тексту – 64 сторінки.

## ВИСНОВКИ

У магістерській роботі запропоновано шляхи розв'язання проблеми розвитку здатності до самоорганізації як умови формування soft skills здобувачів професійно-технічної освіти, що знайшло своє відображення у її теоретико-методичному обґрунтуванні та розробці технології “тайм-менеджмент” для управління самоорганізацією освітньої діяльності та формування soft skills здобувачів професійно-технічної освіти. Результати теоретичного та експериментального дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань, що є підставою для таких висновків:

1. На основі аналізу педагогічних, психологічних, філософських досліджень дається характеристика об'єкта і предмета дослідження з позицій аксіологічного підходу. Визначено теоретичні передумови вивчення проблеми управління самоорганізацією освітньої діяльності здобувача професійно-технічної освіти.

2. З'ясовано теоретичні засади, генезис, дефініції та детермінанти проблеми самоорганізації освітньої діяльності в сучасній науковій літературі. Підкреслено філософську глибину, складність і різноманітність поглядів на феномен самоорганізація. Розглянуто і проаналізовано п'ять основних підходів до самоорганізації навчальної діяльності: аксіологічний, особистісний, діяльнісний, інтегральний (особистісно-діяльнісний) та технічний. На основі аналізу педагогічної літератури, проведеного в історичному ракурсі, виділено періоди, коли сплеск інтересу до проблеми самоорганізації освітньої діяльності носив саме громадський характер.

3. Охарактеризовано soft skills та компетенцію самоорганізації як системну властивість особистості, що представляє собою об'єднання знань, умінь, навичок, досвіду роботи, що забезпечують самоврядування особистості з метою упорядкування та результативності виконуваної діяльності, адаптації до умов професійного середовища. У складі компетенції



самоорганізації виділено три компоненти: цільовий, рефлексивний і особистісний та виокремлено до кожного вміння.

4. Розглянуто “тайм-менеджмент” як педагогічну технологію та фьючерний вид освітнього менеджменту. В результаті аналізу наукової літератури визначено процес становлення вітчизняного та зарубіжного тайм-менеджмента в історичній ретроспективі. Педагогічна технологія тайм-менеджмент розглянута в дослідженні як змістовне узагальнення, яке може бути представлене трьома аспектами: когнітивним, аксіологічним, діяльнісним. Виділено основні ознаки педагогічної технології тайм-менеджмент: по-перше, дана технологія передбачає взаємодію викладача і здобувача освіти, по-друге, вона спирається на педагогічні закони і закономірності. По-третє, освітня діяльність заздалегідь ретельно проектується, по-четверте, вона дає гарантовано високий результат.

5. Зроблено висновок про те, що педагогічна технологія тайм-менеджмент необхідна для використання в освітньому процесі закладу професійно-технічної освіти для розвитку у здобувачів вмінь соморганізації часу: цілевизначення, планування, розстановка пріоритетів, раціональне використання часу.

6. Зроблено опис процесу реалізації педагогічної технології “тайм-менеджмент” в управлінні самоорганізацією освітньої діяльності здобувача професійно-технічної освіти.

7. Проведено діагностику вмінь самоорганізації здобувача професійно-технічної освіти. За результатами проведеної дослідно-експериментальної роботи, виявлено гостру суперечність: більша кількість опитаних визначає час як найважливішу цінність (90%), не вміючи його правильно розподіляти: вони зазнають труднощів з дотриманням режиму і планування свого часу (66%). Отримані результати говорять про загальну тенденцію нестачі часу. Здобувачам освіти не вистачає вільного часу, вони відчують великі навчальні навантаження, неефективно витрачають свій час. Результати діагностики самоорганізації навчальної діяльності показали, що в цілому вони не

відповідають необхідному рівню. Усвідомлення факту втрати часу у всіх видах діяльності усвідомлюється молоддю гостро при включенні в діагностичну процедуру.

8. Визначено, що найважливішим завданням педагогічної освіти є створення оптимальних умов для самоорганізації часу здобувача освіти, що дозволяють особистості самореалізовуватися і ціннісно самовизначатися в процесі навчання.

9. Розроблено, теоретично обґрунтовано модель педагогічної технології “тайм-менеджмент” як засобу управління самоорганізацією освітньої діяльності здобувача професійно-технічної освіти.

10. За результатами дослідження, визначено, що прийомами педагогічної технології “тайм-менеджмент” можна максимально підвищити рівень самоорганізації, а технології самоменеджменту (щоденник здобувача освіти, портфоліо, індивідуальний освітній маршрут) і майнд-менеджменту (інтелект-карти) також є ефективними засобами підвищення самоорганізації навчальної діяльності здобувача професійно-технічної освіти.

11. Визначено, що забезпечення педагогічних умов використання технології “тайм-менеджмент” позитивно впливає на формування здатності до самоорганізації освітньої діяльності та формування soft skills здобувачів професійно-технічної освіти.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Soft skills: що це таке, приклади й способи розвитку. Електронний ресурс. URL: <https://indigo.co.ua/ua/blog/soft-skills-cho-eto-takoe-primery-i-sposoby-razvitiya> (дата звернення: 7.07.2022).
2. Welldone. Що таке Soft Skills? В чому різниця Soft і Hard Skills? 2017. URL: <https://www.welldone.org.ua/shho-take-soft-skills-v-chomu-riznitsya-soft-i-hard-skills/>.
3. Андріяко Т.Ю. Педагогічна сутність і структура конкурентоспроможності фахівця: [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog\\_editions\\_e-magazine\\_pedagogical\\_science](http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science)
4. Андрющенко К. А. Теоретичні аспекти самоменеджменту: умови виникнення і розвитку. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» / Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=258>
5. Вибрані матеріали міжнародної програми з формування м'яких навичок СЕЕ навчання / за заг. ред. О. Елькіна, О. Масалітіної, Я. Фюрста. Харків: Дім реклами, 2019. Спеціально для П'ятої національної (не)конференції для шкільних педагогів EdCamp Ukraine, 2019. URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2\\_019/07/07/CEE-PRINT.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2_019/07/07/CEE-PRINT.pdf) (дата звернення: 16.10.2022).
6. Гоголкина Т., Павленко А. Навички в м'якому варіанті – теж передумова для успіху. URL: <https://www.dw.com/uk/навички-вмякому-варіанті-теж-передумова-для-успіху/a-15343547>
7. Голік О. Б. Організаційно-педагогічні умови здійснення управління самостійною діяльністю студентів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред) та ін. Запоріжжя. 2009. Вип. 3 (56). С. 132-137.

8. Голік О. Б. Роль самоосвіти у формуванні педагогічної майстерності майбутнього вчителя // Навчання, виховання та розвиток : Матеріали Всеукраїнських психолого-педагогічних Демиденківських читань (м. Бердянськ, 11-12 березня 2011 р.). Бердянськ, 2011. С. 35-38.
9. Голік О. Б. Управління самостійною діяльністю студентів // Матеріали доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції “Форми і способи забезпечення сталого розвитку приморських територій”, 31 травня – 2 червня 2012 р., м. Бердянськ [Відпов. ред. Гудзь М. В.]. Бердянськ : БДПУ, 2012. С. 366-370.
10. Гринчук Ю.Ю. Управління загальноосвітнім навчальним закладом з позиції системного підходу на засадах технологій тайм-менеджменту. Управління школою. 2017. № 16–18. С. 31–37.
11. Дроздова Ю. В., Дубініна О. В. Концептуальні підходи до визначення «soft skills» у сучасних освітніх та професійних моделях / «Soft skills – невід’ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті». Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2020. 90 с.
12. Європейський словник навичок та компетенцій [Електронний ресурс] / DISCO European Dictionary of Skills and Competences. Режим доступу : [http://disco-tools.eu/disco2\\_portal/](http://disco-tools.eu/disco2_portal/)
13. Зінченко А. Х., Саприкіна М. А. Навички для України 2030: погляд на бізнес. Київ. 2016. 36 с.
14. Іваницька С. Б., Галайда Т.О., Толочій Р.М. Впровадження європейських методик тайм-менеджменту в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2018, 21. С. 288-292.
15. Іванова Л. В., Скорнякова О. В. «Soft skills» як важлива складова конкурентоспроможності фахівця з інформаційних технологій». Young Scientis, 2018. 12 (64). 83-87

16. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2015. № 2. С. 162-167.
17. Коляда Н., Кравченко О. Практичний досвід формування «soft-skills» в умовах закладу вищої освіти. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. № 3(27). С. 137–145.
18. Лижнюк В. В. Особливості застосування здобувачами освіти технік тайм-менеджменту при організації навчання у дистанційній формі // Інноватика в освіті, науці та бізнесі: виклики та можливості : матеріали II Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 18 листопада 2021 року. Т. 1. Київ : КНУТД, 2021. С. 82-86.
19. Любченко Н.В. Самоменеджмент як чинник професійноособистісного розвитку менеджера в освіті: спецкурс; НАПН України ДВНЗ «Ун-т менедж.освіти». Київ, 2017. 56 с.
20. Мозгова Г., Євтушенко В., Мозгова А. Формування soft skills фахівця в галузі маркетингу на основі компетентнісного підходу. Економіка та суспільство. 2020. Вип. 22. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/98/93> (дата звернення: 6.10.2022).
21. М'які навички [Електронний ресурс]. Матеріал з Вікіпедії. 2019. Режим доступу до ресурсу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/М%27які\\_навички](https://uk.wikipedia.org/wiki/М%27які_навички).
22. Наход С.А. Значущість «soft skills» для професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Сер. 5 Педагогічні науки: реалії та перспективи; вип. 63: збірник наукових праць. К.: вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 131-136.
23. Оксентюк Н. В. Можливості застосування ментальних карт у навчальному процесі. Технологія навчання: науково-методичний збірник. Рівне. НУВГП. 2015. Випуск 15. С. 194.

24. Петровська К. В. Формування проектної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери / К. В. Петровська // Соціальна робота : виклики сьогодення : Збірник наукових праць за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. В. А. Поліщук, С. М. Калаур, Г. І. Слосанської – Тернопіль : Вектор, 2016. 168 с. / С. 116-118.
25. Причепя І. В., Соломонюк І. Л., Лесько Т. В. Тайм-менеджмент як дієвий інструмент ефективного використання часу успішного менеджера за сучасних умов. Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. 2018. С. 12.
26. Радченко І. Технології ConceptMapping та MindMapping у контексті інформаційнодистанційного середовища. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE\\_FILE\\_DOWNLOAD=1&Image\\_file\\_name=PDF/ppsv\\_2010\\_1\\_16.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ppsv_2010_1_16.pdf)
27. Терещенко Н. В. Інтелект-карти-сучасні інноваційні технології навчання в системі освіти. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197224603.pdf>
28. Тушак А.В. Здобуття «soft skills» студентами у ЗВО як один із найвагоміших внесків у майбутню кар'єру // Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства: тези II Міжнар. наук.-практ. конф. (6-8 листопада 2019 р.). Житомир, 2019. С. 434-437.
29. Елла Заяць, Катерина Петровська. Розвиток здатності до самоорганізації як умова формування soft skills здобувачів професійно-технічної освіти / Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових праць; укладач Петровська К. В. 2022. 263 с. / С. 101-105.
30. Capretz, L., Ahmed, F. A Call to Promote Soft Skills in Software Engineering. Psychol Cogn Sci Open J. 2018. 4 (1): e1-e3. doi: 10.17140/PCSOJ-4-e011.

31. Hazzan, O., Har-Shai, G. Teaching Computer Science Soft Skills, 46th ACM Technical Symposium on Computer Science Education, Kansas City, Missouri, USA. 2015 doi 10.1145/2676723.2678289.
32. Scaffidi, C. Employers' needs for computer science, information technology and software engineering skills among new graduates. International Journal of Computer Science, Engineering and Information Technology (IJCEIT). 2018. 8 (1). 1-12. DOI: 10.5121/ijcseit.2018.8101.